

הלכות פְּרָכַת הַפְּרוֹת סִימָן רי

ביאורים ומוספים

[משנ"ב שם]

והג"ר א"ה הסכים שם בביאורו דהלכה כדעה זו השנייה⁽¹⁴⁾.

[משנ"ב שם]

ועין בקמ"ג אברהם דמצדד דמצטרף⁽¹⁶⁾.

16) וכן כתב למעשה בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' עז) שמצטרף, אף שצריך לברך שוב ברכה ראשונה, שאין טעם שהיסח הדעת יגרום שלא יצטרפו האכילות, וכמו שהאוכל כזית איסור באופן זה בודאי מתחייב, וכן כתב הכף החיים (סי' י) שמצטרף. והערור השלחן (סי' ב), כתב, שכיון שהתבאר בהלכות נטילת ידיים שהאוכל פחות מכזית פת א"צ נטילת ידיים. אי"כ דינו תלוי בזה, שאם נטל ידיו מצטרפים החצאים זה לזה, שודאי היתה כוונתו מתחילה לאכול כזית, ואם לא נטל ידיו, אין מצטרפים זה לזה, שאם אתה אומר שיצטרפו, אי"כ אם יאכל הרבה פעמים בכל פעם פחות מכזית נמצא שאכל בלא נטילת ידיים.

ואם אבל כחצי זית והקיאו חזרו ואכל כחצי זית אחר, כתב בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' כז), והביאו הכף החיים (סי' יא), שאין זה מצטרף לברכה אחרונה, מפני שלא נהנה במעיו בשיעור כזית, וכן מבואר בפמ"ג (א"א סי' א).

ואף אם אבל כשיעור ברכה אחרונה, ולאחר שאכל הקיאו, כתב הקצושי"ע (סי' נא ס"טו) שאינו מברך ברכה אחרונה, שלא גרע מנתעבל המזון שבמעיו. וכן כתב הכף החיים (סי' רח ס"ק ג) בשם הברכי יוסף (סי' א) והשע"ת (שם בתחלת הסימן) ועוד פוסקים. וכן כתב בשו"ת שבת הלוי (ח"ו סי' כא), ועיין שכן כתב גם המנחת חינוך (מצוה שיש אות ב) שמי שאכל והקיאו אפילו כמה פעמים במשך היום אינו חייב בברכת המזון, לפי שלא נהנה הנאת מעיו, והוא כנתעבל. וכן נטה האמרי בינה (סי' טו). מאידך, בשו"ת קול אליהו (סי' ט) כתב שכיון שמן הסתם לא הקיאו את כל מה שאכל תשאר חלק ממנו במעיו צריך לברך עליו ברכה אחרונה. וכן היתה דעת החזו"א (מעשה איש ח"ג עמ' קכא), וכן דעת הגר"ן קרליץ (חוט שני ברכות עמ' ריא) שאם עדיין אינו רעב כנראה שלא הקיאו הכל ועדיין יש למזון השפעה עליו, ויברך ברכת המזון, ובדי"כ נשאר קצת מהאכילה לאחר ההקאה. אך אם נראה שלא נשאר כלום, א"צ לברך.

[משנ"ב סי' ב]

ושעור רביעית וכו', עין לקמן בסימן רעא סעיף קט"ן סח במשנה ברו"ה ובאור הלכה שם, ולקמן בסימן תפז במשנה ברו"ה⁽¹⁷⁾.

17) לענין שיעור רביעית, התבאר לקמן (סי' רעא שם) שהוא כביצה ומחצה עם הקליפה.

ולענין שיעור כזית, כתב לקמן (סי' תפז ס"ק א) שנחלקו הראשונים אם הוא כחצי ביצה ביתנית עם קליפתה או כשליש ביצה, ועל כן לענין ברכת המזון [ושאר ברכה אחרונה], ששיעורה בכזית מרובגן, ספק ברכות להקל ולא יברך עד שידע שאכל כחצי ביצה, ולכתחילה נכון להיזהר שלא יכניס עצמו לספק ברכות ויאכל כחצי ביצה, או יאכל פחות הרבה מכשליש ביצה [ולענין פת, נכון לכתחילה שיאכל כביצה, משום הברכה שבירך מתחילה על נטילת ידיים], ושיעור פחות הרבה משליש, ביאר הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש ח"א פליה אות יד) שדי 15- סמ"ק. והחזו"א כתב (קנתרס השיעורים אי"ח סי' לט ס"ק יז) שהשיעור הוא או כחצי ביצה בלא קליפתה, או כשליש ביצה בקליפתה, וסיים שאפשר לסמוך על הדעה האחרונה. [ובספר שיעורין של תורה (סי' יא) כתב שהחזו"א כנראה חזר בו ממה שנראה מדבריו בעירובין (סי' לו ס"ק ז), שדעתו נטה כהדעה הראשונה], וכן כתב הגר"ח נאה

14) וכן הורה החזו"א (ארחות רבינו ח"א עמ' צ) שמעיקר הדין עד כדי אכילת פרס מצטרף לברכה אחרונה. ולענין שתיית מים, צידד החזו"א (שם עמ' פח, דינים והנהגות פ"ז אות ד) שאם שוהה בשתייתם יותר מכדי שתיית רביעית שלא יברך אחריהם, מאחר שמשמעות הגמרא (ברכות מד, ב) שברכה אחרונה על מים אינה חיוב גמור אלא כעין רשות, מוטב שלא להיכנס לספק, ולא לברך אלא כששתה בכדי שתיית רביעית, וכן דעת הגר"שו אייערבך (ביצחק יקרא סי' קצ ס"ט).

[משנ"ב שם]

יש מהלוקת נכה בין הפוסקים אם צריך לברך ברכה אחרונה⁽¹⁵⁾.

15) ולענין מעשה, כתב בשו"ת שבת הלוי (ח"י סי' מב אות יג) שמנהג רבותינו היה לברך בורא נפשות על שתיית קפה ותה, ואפילו אם שתו אותם בהרבה זמן, כיון שהדרך לשתות זאת מעט מעט, כמבואר בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' כז) שצריך לברך אף כשתה רביעית ביותר מכדי אכילת פרס, וכן הביא בדעת תורה (סי' רד ס"ז) בשם בעל השואל ומשיב ובעל המנחת חינוך. ובערוך לנר (כריתות יג, א) מבואר שמברכים אם שתיית הקפה היתה בכדי אכילת פרס, וכן הובא בשו"ת מהר"ם שיק (סי' פה) שהחתם סופר נהג לברך ברכה אחרונה על קפה. וכן כתב בשו"ת אבני ישפה (ח"א סי' מא) שכך נוהגים הגר"ש וואנר הגרי"ש אלישיב. וכן נהג הגר"שו אייערבך (ששי"כ פ"ד הע' צו, הליכות שלמה פסח פט"ז הע' 28) לברך ברכה אחרונה על משקה חם ששתה בתוך כדי אכילת פרס, ועיין שכן נהגו הגר"ח מבריסק והגר"א מלצר [וכן נהגו אף החזו"א והגר"י קניבסקי בכל המשקים, כמובא בהע' הקודמת], אך לאחרים הורה שלכתחילה ראוי לנהוג כמשנה ברורה, ואף לעצמו השתדל לעשות כעצת המשנ"ב לשתות כשיעור מהמשקה לאחר שהצטנן קצת.

ולפי זה, הורה הגר"ש וואנר (שערי הברכה פ"ד הע' יב, מב), שהיה לגבי גלידה וכדו', שדרך העולם לאוכלה בזמן יותר ארוך משאר סוגי המאכלים. וא"כ לדעת האומרים שאפשר לברך ברכה אחרונה על משקה חם אף כשתה ביותר מכדי אכילת פרס, משום שכך דרך שתייתו, הוא הדין שבמאכל או במשקה קפואים או קרים ביותר, שאי אפשר לשתותם או לאוכלם אלא באיטיות, אפשר לברך עליהם ברכה אחרונה אף שהם נאכלים ביותר מכדי אכילת פרס. והוסיף, שאף שאפשר לחלק מסברא בין משקה חם שא"א לשתותו במהירות והוי גם סכנה, לבין מאכל קר שיש אפשרות לאוכלו במהירות, מ"מ כיון שקשה לאוכלו במהירות ממתבר שזה דומה לנידון זה. ולכן המנהג לברך ברכה אחרונה על קרחון קפוא אף שאי אפשר לאוכלו בתוך כדי אכילת פרס, מחמת שכך דרך אכילתו.

ואם שותה את הקפה לאחר שהצטנן כתב הדעת תורה (שם) בשם בעל המנחת חינוך שבטלה דעתו אצל כל אדם ואינו יכול לברך על זה ברכה אחרונה, וכן מבואר בברכי יוסף (סי' רד ס"ק ו), וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ד תשובה כז) שמטעם זה אין אפשרות לברך ברכה אחרונה על קפה [והוסיף, שאם שותה אותו בבית אחת כשהוא רותח, ג"כ בטלה דעתו, ואינו יכול לברך, והוסיף שם שהיה במשקה חרף], ובשו"ת שבת הלוי (שם) כתב שתמוה לומר כן, שהרי ראוי לשתייה ונהנים מזה, וכן מוכח מעצת המשנ"ב להמתין שיצטנן קצת, שמברכים באופן זה ברכה אחרונה.

הַלְבוֹת בְּרֵבַת הַפְּרוֹת סִימָן רי

קכב באר הגולה

ב תוספות שם
הרא"ש והרשב"א
ורבנו יונה למשוח
הירושלמי
עם
התלמוד שלש

(ב) פחות (3) [3] מרביעית בין מינין בין משאר משקים, (ג) מברך תחלה ברכה הראויה לאותו המין (ד) ולאחריו אינו מברך כלל. ב"ש מסתפקים לומר שעל דבר שהוא (א) בכריתו, בגזן (ה) גרגר של ענב או של רמון, (ו) שממברכין לאחריו אף-על-פי שאין בו פזית; לךך נכון לזהר שלא לאכל בריה פחות מפזית: הגה ולא מקרי בריה אלא אם אכלו (ז) כמות שהוא, (ח) אכל אם לקח (ז) [7] (ט) הגרעין ממנו לא מקרי בריה (הרי"פ כיצד

שערי תשובה

דלפי האמת לא אכל פזית: [3] מרביעית. עב"ט. הלענן שעור רביעית של תורה עין בספר בית-אפרים על טרפות בקנטוס התשובות שיש חלוק בין שעור רביעית דאורייתא לתיבא שאין החיוב רק מדרבנן. ונה תלי בספק שעור אגודל אם מודרין במקום הנחב או במקום הנקב, וליפ מ"ש הוסי' במחזות יש עוד ספק אם לשער בשעור קשר אגודל, ע"ש: [7] הגרעין. עב"ט. ועין ביד-אפרים מ"ש על דברי המג"א, ועין בפ"מ י"ד סוף שער

לברך אחריו, ואם אח"כ חזר ונתפח שפיר מברכין עליו לאחריו, גן-הפלך סי' קכב וירא-הגון: (3) מרביעית. הש"י פתח דייך-שןך במדינתנו אינו בכלל זה, דאפילו לא שמה רביעית מברך ברכה אחרונה, דאוליין בתי שער שמה לרב בני-אדם, אכל המ"א בסימן קצ ס"ד פתח דאפילו בייך-שןך צריך שער רביעית ולא חלקו בין משקה למשקה, ע"ש וכ"כ הובע בעל בית-יעקב סימן יג ודחה שם דברי הש"י, ע"ש וכן פסק בסי' אלהי רבהו. שעור רביעית הינו ביצה ופחזת: תפלא כלי מן ותמן לתוכו ביצה ופחזת ומה שיצא מפנה הוא רביעית; וזקא גיין, שנגדש ע"ג הקלי ואינו יצא כ"כ, אכל במים יצא יותר, לכן יצאש כמ"ש סי' וכו', ע"ש ואכל בסי' אלהי רבה במ"א בשם מהר"ל ושל"ה דימלא אפלו במים, ע"ש, ובשל"ה פתח דהוא נקבע מלא ב' כלפות מביצת פרנגלת, וכל הדברים משערין בריצים בימותם, מ"א: (2) בכריתו. משמע בחלין דף קט דקטנית א' מקרי בריה אפי"פ שהרבה גדלים מברכתי א'. דג קטן מקרי בריה, חות-יאיר סי' קס: (7) הגרעין. ואם אכל מה שכתוף הגרעין מקרי בריה דהרי אכל מה שאי לאכל ממנו, ואפילו אכל הגרעין לא מקרי בריה דברך שאין דרך לאכלו פגון וזה, אכל בענבים ורמונים

משנה ברורה

סח במשנה ברורה ובאר הלכה שם, ולקמן בסימן תפו במשנה ברורה⁽¹⁷⁾ (ובאר הלכה): (א) מברך תחלה. ואפלו על כל-שהוא, בין מדבר-אכל בין ממשקה, דאסור להנות מן העולם הזה בלא ברכה: (ד) ולאחריו וכו'. דכפת (ח) הלא פתיב "ואכלת ושבעת וברכת" וגו', ואין אכילה בכל התורה פחותה מפזית, ובשאר דברים כשתקנו חז"ל ברכה אחרונה כעין זה תקנו; ויבמשקין נמי (יט) מדאשכחן בעלמא לענן (יט) שתיית משקין אסורין דחייבו בריעית⁽¹⁸⁾, הכא נמי כשתקנו ברכה אחרונה במשקה, בשעור זה תקנו: (ה) גרגר של ענב⁽¹⁹⁾. והוא הדין יאגד"ע אחת (כ) או קטנית אהת⁽²⁰⁾ "א"ר וש"א": (ו) שממברכין לאחריו⁽²¹⁾. מפני חשיבותה⁽²²⁾, ואם נתפסקה (כא) קדם אכילה לא מקרי בריה [ע"ת]: (ז) כמות שהוא. דהינו עם הגרעין, (כג) ואפלו אם הגרעין אינו ראוי לאכל כלל, כיון שעל-כל-פנים בלע בלו: (ח) אכל אם לקח וכו'. וכל-שכן אם נחתף מעט מהפרי גופא⁽²⁴⁾. ואם נפל ממנו קצת על-ידי בשול כמו שרגילות הוא להתפרפר, גם-כן נראה (כג) שעל-ידי-זה נתבשל ממנו שם בריה: (ט) הגרעין. ולא מבטיא אם הגרעינין ראוי גם-כן לאכלו, בודאי על-ידי חסרון נתבשל שם בריה מהפרי, (כד) ואפלו אם היו מהמינין שאין ראוי לאכל אותן כלל, גם-כן נתבשל הפרי מתורת בריה

שער הציין

רביעית משערין בדרך שתת אדם, שאינו שותהו בכת-אחת כי אם בשפי פעמים, שהוא מדת דרך-ארץ, כדלעיל בסימן קע סעיף ת, ע"ש. ומה דאימא בכ"ס פרק ז מהלכות מאכלות אסורות: שתה מעט וחרו ושתה, אם יש מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה כדי שתת רביעית ממצטרפין לכשעור וכו', מירי בכהאי גונא שלא הפסיק יותר משער זה; ומה שכתב עוד "ואם לאו אין מוצטרפין" הינו שהפסיק יותר משער זה מעט. וכזה ניקא מה שהקשה שם בלח"מ משנה, וכן תען את מרן גם-כן משי' זה. ומה שכתבנו בפנים "והפסיק מעט" הינו ששתה מעט יותר משאר בני-אדם שותהין בלא-מעט השתיה. ועין בנשמת-אדם קלל נ אות ד, והנראה לעניות דעתי פחכתי: (3) המסחר לקמן בסימן תרי"ב פתח דשעור זה בתחלה, ועל דעה נשנה פתח בשם י"ש אומרים, משמע דהכי סבירא לה: (ג) עין באר היטב סימן רד סעיף ז ובשערי-תשובה שם: (7) דלדעה נשנה השעור וזקא אם נשפחה מתחלה עד סוף יותר מקדי אכילת פרס: (ט) דלדעמו קל זמן שלא נשפחה יותר מקדי אכילת פרס חזי בברכה אחרונה, וכדי לצאת גם דעת המסחר דסתם בסימן תרי"ב פדעה הראשונה, לכן טוב לעשות כן: (טו) דהא אין שער ברכה אחרונה דינו כשאר דברים: (פ) ואף דמן התורה כדי שביצה בעינו, מכל מקום כשתקנו חז"ל אסמכו אלשנא דקרא דתיב "ואכלת", ואכילה דכל התורה הוא לא פחות מפזית: (יט) כסף-משנה בפרק ג מהלכות ברכות: (יט) גזון של ערלה וכלאי-הפרס וכהאי גונא: (כ) והוא הדין דג קטן הוי בריה [אחרונים]: (כא) והוא הדין אם חלקו מקום לשפוס ואכלו⁽²³⁾ [ח"א]: (כב) דאף דלדעת רבנו יונה הוי לומר דכל הוי בריה כיון שאין דרכו לאכל, כיון דלדעת התוספות והרא"ש השורו והרשב"א והר"י כלם סבירא להו דהכי הוי בריה. ופתיחו נקטינן [מאמר מרדכי]: ואף דהמגן-אברתם באר דדברי-הרמ"א יכול לומר דאתא אלפא דכלי עלמא, והוא מירי וזקא בענבים ורמונים, מפל מקום לרינא בודאי הדין עם המאמר-מרדכי, וכמו שהסביר דבריו, ובפנט דבדברי-המהדוה ובבאר הגנ"א איתא כפרוש דדעת הרמ"א הוא כדעת הרשב"א, ע"ש: (כג) דהרי פתח המגן-אברתם דזה הוא רק להרא"ש דסבירא לה על-ידי דבר שאין דרך לאכל לא נתבשל שם בריה, ואם-כן להרמ"א שפסק דלא כהרא"ש, וכמו שכתב הגנ"א, יש להקל, בפנט שידע שדעת הר"י והרמב"ם שלא לחלק בין בריה לשאינו בריה, והוא מלתא דדברי-סופרים, אין להחמיר, ועין בבאליה רבה, והנראה לעניות דעתי פחכתי: (כד) דברי-המהדוה והגנ"א. ואף שלדברי המגן-אברתם שפרש דהרמ"א איתא גם-כן דבדרי-הרא"ש ממילא אין ראה לדין זה, מכל מקום פשוט דיש להקל בזה, דיש לצרף דעת הר"י והרמב"ם והקליו בעקר דין זה, וגם רבנו יונה בודאי מלה בזה, כמו שכתב המגן-אברתם:

הלכות ברבית הפרות סימן רי

מברכין וכו' בשם רשב"א¹. **ג' ויגיש מסתפקים עוד בכרחה אחרונה (י) של יין אם מברכין אותה (יא) על פזית, לכן טוב לזהר שלא לשתות (יב) אלא פחות מפזית, או (יג) רביעית: ב (יג) הטועם את (י) התבשיל יאניו צריך לברך (י) (י) *עד רביעית, (טו) ואפלו אם הוא בולעו. ויש אומרים ישאם הוא בולעו (טז) טעון (טז) ברכה, ולא פטרו את הטועם אלא (יז) בשחזור (ט) ופולט, (יח) ואז אפלו על הרבה אינו צריך ברכה: הגה (יט) וספק ברכות (י) להקל:**

ג תוספות בסנה כו
 ויקרא עט ד ה"א
 פסוק ז הברכות
 ה שם יד
 ו משקעות הר"ף
 ו הנכבדים שנקא א
 מהלכות ברכות
 ז תוספות בשם רבנו
 הגאון ושאר פוסקים

באר היטב

דרך לאכל הנרעין, עמ"א: (ה) רביעית. לעיל סי' קצ פתחנו במלא לגמיו סגי בכוס גדול או אפלו פחות מזה אם שתה רב הכוס, ט"ז: (י) התבשיל. לידע אם צריך מלה או תבלין, רש"י, עמ"א וצ"ע סי' תוספות: (י) עד רביעית. ואפלו לטעם הרבה קדרות שרי, ומיהו אם פנתו לאכל מעט אסור לעשות הרבה פעמים דה"ל אכילה מעלתא, מ"א, ועין בתשובת חת"י יאר סי' קס וביד"א ה"ד: (ד) ברכה. אפלו בכל-שהוא: (ט) ופולט. דלא מקרי הנאה אלא בתוך מעיו, וא"כ ה"ה ללועס ופולט, מ"א. וצ"ע באותן שנותנין עשב שקורין טובא"ק או טיטור"ף לתוך השפופרת ומדליקין אותו ושואבין את העשן לתוך פיהם וחוזרין ופולטין אותו, צ"ע אי דמי לטועם ופולט שצ"ע ברכה או דלמא דומה לריח שצריך לברך, ק"ו פאן שגם הגוף נהנה מ"א דעל טובא"ק ששואבין בחתום א"צ לברך על הריח: (י) להקל. מ"א פתח דאין כאן ספק, דאם בולע מברך אפלו מעט, ע"ש, ועין עטרת צדיקים:

משנה ברורה

על-ידי זה. ואם נמצא בתוך הנרעין גופא דבר שראוי לאכל, ואכל מה שבתוך הנרעין וזכר קלפתו הקשה (בעין פלוי"מ י"ן שלגו), דעת המגן אברהם ואלהי רבה (כס) דזה גס"פ הוי בכלל בריה, אחרי שעל-כל-פנים אכל מה שראוי לאכל ממנו: (י) של יין. והוא הדין (ט) שאר משקין: (יא) על פזית. דהוא (ס) שליש רביעית², דאפשר דלענן משקה גס"פ משערין כמו באכילה בפזית: (יב) אלא פחות וכו'. ובידעבד אם שתה פזית ואין לו רביעית, טוב לזהר שלא לשתה (כס) עד רב רביעית, וכל-שכן שלא לשתה (כט) כשעור ביצה, שהוא שני חלקי רביעית, דיש אומרים דעל שעורים אלו יש לברך ברכה אחרונה. ועין לעיל סימן קצ סעיף קטן יד מה שכתבנו שם³: **ב (יג) הטועם וכו'.** דאף-על-גב דאסור להנות מן העולם הזה בלא ברכה אפלו כל-שהוא, בין באכילה בין בשתייה, הניו קשמכנו לאכל ולשתות, (ל) אכל הכא שאין פנתו אלא לטעם לידע אם צריך מלה או תבלין, אין צריך ברכה לא לפניה ולא לאחריה; ואפלו אם הוא אוכל קצת מהמאכל אחר הבשול

שערי תשובה

התעורבותו וע"מ שם על החרי"ס קס: [ט] ופולט. עב"ט. ועין במוזקיעה דובר פשוט הוא שאין לברך בעשות השא"ק¹, וכי מח"ב שם פמה דעין בענן נה, כי יש ממיירן להדליק הפי"א² מנר של חלב, ופרי"ח ממיר להדליק מראש השלמה, בלה"ק פתב בשם הרב מוה"ר נוד גרשון שספר לו שראה פתולס שחיו מגדים אוחז בשמים על הדלקת הפי"א מנר של חלב. ועין במשאת-משה חלק יו"ד סי' ד שקטב שאם אהר נהר אסור למי שאינו נהר להדליק מנר של חלב ולמן לחברו מנוטר, ע"ש, ועין בי"ד סימן קיט ב"ש"ף שם, וע"ש שאף הנהר ביי"ט ראשון אכל ביי"ט שני נהרין הסר, וכן הנה נהג הנאון פצל מתנה אפרים ורפון קשיש וכן אני נהג, וכתב דבמקומות שהוא שוח ללל נהר ורבים שחיו יש הסר, אכל במקומות דמעטא הם שוחים אסור, וע"ש מ"ש מח"ב, ע"ז, וצ"ע. ועין במשענות"ק סי' תקיא קטב שכתאו לו בפנייהו"שע בשבת דף לט, דבר

באר הלכה

* עד רביעית. עין במשנה בירונה מה שכתבנו בשם המגן אברהם דאפלו לטעם מהרבה קדרות שרי. והנה אי אפשר לומר דכנתו מכלם כדי רביעית, דאס"פן מאי רבותא, ועוד, מהו זה שפסיס אחר-כך: ומיהו אם פנתו לאכל מעט וכו' דהוי לה אכילה מעלתא, מאי מעלימא הכא מה דהוי מהרבה קדרות, כיון דבין כלם לא היה אלא כדי רביעית, ואי משום דכנתו לאכל, אס"פן אפלו מקדנה אחת נמי יהיה אסור; ועל-כן נראה דכנת המגן אברהם הוא דקמר כדי רביעית מכל קדרה וקדרה, דעל כל אחת בשם טעימה מקרי לידע אם צריכה מלה ותבלין. ולקאונה דכריו אלו שזכים לשמי הדעות המבארים בסימן תוספות סעיף ב, דהיינו להפוסקים שם דאפלו בכת-אחת מטר כדי רביעית, יהיה מטר מכל קדרה וקדרה רביעית בכת-אחת, ולהפוסקים שם דזוקא מעט-מעט, יהיה מטר מכל קדרה מעט-מעט עד כדי רביעית. אמנם ראינו לקמן שם בבאור הגר"א דסבירא לה דשמי הדעות שם הוא רק לענן התענית, אכל לענן ברכה אי נטבו וסוגית הגמרא קאי עליה, על-כרחו מה דקאמרה הגמרא כדי רביעית הניו בכת-אחת, והכא בענינו הלא לדעה ראשונה דהוא דעת הרמב"ם, ידוע דסבירא לה דהסוגיא קאי אף לברכה, וכמו שקטב הגר"א, ואס"פן על-כרחו דסבירא לה דאפלו בכת-אחת שרי. ודע עוד דמה שפסיס המגן אברהם דאם פנתו לאכל מעט אסור לעשות הרבה פעמים דהוי לה אכילה מעלתא,

שאינן ביכלתו לתקן אז המאכל] ורק לידע אם הוא טוב, גס"פן מצדדים האליה רבה והפריי"מגדים דגם זהו בכלל טעימה⁴, אחרי שאין פנתו לשם אכילה: (יד) עד רביעית. ועד (לא) בכלל, אכל יתר מרביעית, כיון שהוא הנאה יתרה חשיב כמו שמתחבב לאכילה. ועין במגן אברהם שקטב דעד רביעית דשרי, הניו אפלו לטעם מהרבה קדרות, ומיהו, אם פנתו לאכל מעט אסור לעשות הרבה פעמים, דהוי לה אכילה מעלתא. ולענן טעימה אינה דבר-אכל לידע אם הוא טוב, (לב) מצדדים האחרונים דשעורו הוא רק עד פזית. ודע, דאף שבשלחן-ערוך כתב "אין צריך לברך", ממילא אסור לברך, דהוי לה ברכה לבשלה [אחרונים]: (טו) ואפלו אם הוא בולעו. ואם הוא פולט, (לג) מטר אפלו ביותר מרביעית בלי ברכה⁵ גם לדעה זו: (טז) טעון ברכה. אפלו בכל-שהוא, כיון שיש לו הנאה מעיו: (יז) בשחזור ופולט. דבנה התירו כשפנתו רק לטעימה בעלמא, כיון שאין לו רק הנאה החוץ מהתבשיל ששעם (לד) או מהאכל שלעס. ואותן שנותנין עשב שקורין טובא"ק לתוך שפופרת ומדליקין אותו ושואבין העשן בפיהם, נסתפק המגן אברהם בנה אי הוי בטועם ופולט, (לה) והאחרונים החליטו בפשיטת שאין לברך על עשון הטבא"ק הטהור⁶: (יח) ואז אפלו וכו'. ועל-כן הלועס לחינוך, כיון שאינו בולע, אפלו להרבה אין צריך ברכה: (יט) וספק ברכות

שער הציור

(כס) להרש"א דנקטין פתה נגד הרבנו יונה, וכל-שכן להרא"ש, ועין בפריי"מגדים וביד-אפרים. ודע דבמאמר-מורדכי מפסק מאד בנה, ומכל מקום אחר שפסקה אחרונים העמיקו במגן אברהם קשה להקל בזה. ודע עוד, דמה שקטב בכאר היטב "ואפלו אם אכל הנרעין", כבר השיגו במאמר-מורדכי דאין זה הפסקא לדינא: (טו) אחרונים. ואף דיש להסתפק עוד דלמא פזית הוא כשליש ביצה, אולי לא מתמירין כלי האי: (כס) ט"ז, ועין לעיל בסימן קצ במשנה בירונה סעיף קטן יד, ולכתחלה בודאי יש לתמיר כדכרי: (טט) מגן אברהם: (ל) ואם פנתו לטעימה וגם להנות מזה, יש לעין; ולקאונה ראה מלעיל סימן רד סעיף ח דצריך לברך, אכל באמת התם שאני, דאפלו אינו מהפכו להנאה כלל צריך לברך, ומחיי"אדם משמע דצריך לברך: (לא) הרא"ש, ולקמן סימן תוספות, וכן כתב בספר נהר-שלום, עין שם: (לב) עלת-תמיד ואלהי רבה: (לג) כן פתחו פמה אחרונים וכן כתב הגר"א בבאורו [ולא כדמשמע מאיזה אחרונים דלדעה ראשונה בכתר מרביעית גם בפולט אסור], ולשנא דאפלו אינו דואקל לפי זה, וכבר העיר בזה העלת-תמיד: (לד) מגן אברהם: (לה) עין בשערי-תשובה ומגן אברהם:

תרגום: 1 טב. 2 מקטרת. 3 מין טב. 4 שדיפוס.

הלכות פְּרֻכַת הַפְּרוֹת סִימָן רִי

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק יא]

אם הוא טוב וכו', זהו בכלל טעמימה²⁸.

על כִּנְיֵת. דְּהוּא שְׁלִישׁ רְבִיעִית²⁵.

28) והטעם את התבשיל בערב שבת משום טעמימה חיים וכו', כתב הכף החיים (ס"ק כג) שחייב לברך, שהרי ודאי מתכוון לאכול וכיון שמתכוון לאכול הריהו חייב לברך אפילו על כלשהו.

25) ומי שבלאו הכי מברך 'על המחיה' על מזונות שאכל, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' רח ס"ק פב) שיוכל להוסיף 'על הגפן' בברכת מעין שלש אפילו אם שתה יין בשיעור כזית בלבד.

[משנ"ב ס"ק יב]

[משנ"ב ס"ק יט]

ואם הוא פולט, מְתַר אֶפְלוּ בְּיוֹתֵר מְרַבֵּיעֵית בְּלִי בְּרָכָה²⁹.

אֶלָּא פְּחוֹת וְכוּ' (26) וכו', וְעֵינֵי לְעֵיל סִימָן קֶצַע סְעִיף-קָטָן יָד מֵהַ שְׁפָתָבְנוּ שָׁם²⁷.

29) וכיון שראוי שלא לפלוט את המאכל משום בל תשחית, כתב הכף החיים (ס"ק כב וכו') שהטעם קודם גמר הבישול לידע אם צריך תיקון, יהרהר הברכה בלבו. ואם טועם לאחר הבישול לידע אם טוב הוא, יש לו לכון לשם אכילה ולברך עליו.

26) ובשתיית הכוס של הברכה, כתב לקמן (סי' רצו ס"ק ו) שאף שאין חיוב לשתות מזהיין כשיעור רביעיית ודי בשתיית שיעור מלא לוגמיו, מ"מ נהגים שהמבדיל שותה את כל הכוס, ונראה שהטעם כדי שיוכל לברך ברכה אחרונה, כי אם ישתה רק מלא לוגמיו נכנס לספק ברכה אחרונה. וראה מה שכתבנו שם.

[משנ"ב ס"ק יז]

וְהַאֲרוֹגִים הֶחְלִיטוּ בְּפִשְׁטוֹת שְׁאִין לְבָרֶךְ עַל עֲשׂוֹן הַטַּאבִּיק³⁰.

27) שם כתב שמסקנת כל האחרתים שכל שלא שתה רביעיית שלימה בין ביין בין בשאר משקים אינו רשאי לברך ברכה אחרונה, ושלא כהט"ז שכתב שהעיקר להלכה שאם שתה כמלא לוגמיו חייב לברך ברכה אחרונה, ולדעתו רק לכתחילה ישתה רביעיית כדי לצאת לכל הדעות.

30) והטעם שאין מברכים בעישון הטאביק ברכת הריח אף על פי שיש בו ריחות טובים, ביאר הערוך השלחן (סי' רטז ס"ד) שעיקר דבר זה לא נעשה בשביל ריחו הטוב, ואדרבה ריחו חזק ומר עד שיש שאינם יכולים לסבול כלל הריח, ולכן גם אם מערב בו ריח טוב, אין כוונתו בשביל הריח הטוב, אלא לסלק את הריח החזק ומר של הטאביק, והרי זה דומה לבשמים של בית הכסא, שכתב השו"ע לקמן (סי' ריז ס"ב) שאין מברכים עליהם [וראה מה שכתבנו שם ס"ק לא].

עוד כתב המשנ"ב שם, שאף ביין שרף שדעתו של אדם מתיישבת בו בפחות מרביעיית, לא יברך ברכה אחרונה, משום שלא חילקו חכמים בשיעורים, ושלא כהט"ז (כאן).

[משנ"ב ס"ק יג]

וְאֶפְלוּ אִם הוּא אוֹכֵל קֶצֶת מִהַמְאָכֵל אַחַר הַבְּשׂוּל וְכוּ', וְרַק לִידַע

הִלְכוֹת בְּרַבַּת הַפְּרוֹת סִיּוֹן רַמְרֵי

המשך מעמוד 242

רגיל. ובמצה שמצוי בה נפחות למעלה, צריך להוריד את מהחשבון, אפילו כשהחללים שלמים עדיין ולא התנפצו.

[משניב שם]

וְלַעֲנִין שְׁתֵּיתָ רְבִיעִית¹²].

12) וקח, שלג וברד, כתב הערוך השלחן (סי' רב ס"ט) שדינים כמאכל ולא כמשקה, ועל כן צריך לברך עליהם ברכה אחרונה כשאוכל מהם שיעור כוית. וכן מבואר בשע"צ לעיל (סי' קנח ס"ק טז) שדינים כמאכל [וראה משניב שם ס"ק יד לענין משקים שנקרשו ונימוחו, ומה שכתבו שם], וכן כתב הגרי"י קניבסקי (מקור הברכה עמ' קי) שלענין ברכה אחרונה דינו של קרחון [קריטוב] כאוכל ולא כמשקה, אע"פ שכשנותן אותו לפיו הוא נימוח, כיון שדינים כפי מצבו בשעת נתינתו לפיו. והוסיף, שאם יש בחלק הקרוש מעט לחלחית שלא נקרשה והוא טופח על מנת להטפח, אותו מעט נחשב משקה ומה שנקרש נחשב אוכל [ולכאורה היה כשמוצץ הקרחון להוציא מימיו ואין אוכל ונוגס בו, ובעין מה שכתב הבן איש חי (שנה א פר' מסעי אות ח) לענין מציצת פרי, שאם מוצצו ע"י לעיסה נחשב אכילה, אך אם אווחו בידו ומוצצו בלא לעיסה נחשב כשתייה, וראה קובץ תשובות ח"ג סי' לג]. וכן דעת הגר"ש איערברך (ותן ברכה, תשובות לסי' קעד) שאינו נחשב כמשקה לגבי שיעור ברכה אחרונה [וראה הליכות שלמה תשרי פ"ה הע' 15]. מאידך, בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ד תשובה יח ופ"ב תשובה יב) ובשו"ת בצל החכמה (ח"ג סי' קיד אות ז וח"ו סי' סד) כתבו שכיון שהוא נעשה ממים מתוקים שקפאו דינו כמשקה, ורק גלידה שנעשית מביצים או חלב נחשבת כמאכל [אלא שכתב האור לציון שאף בגלידה זו הנחשבת כמאכל אין לברך ברכה אחרונה אלא אם אכלה בתוך שיעור שתיית רביעית, כמבואר בשו"ת קול אליהו (סי' ז) שבמאכל שאין לתסים אותו נחשבת האכילה דרך שתייה ומשערים את השהייה בכדי שתיית רביעית].

ולגבי מאכלים שנמסים ונמחים בפה [כגון גלידה ויוגורט], הוכיח הגר"ח"פ שיינברג (חדושי בתרא סי' רח ס"ק כב) מהמשניב (בסי' רח שם) שהם נחשבים כמאכל ולא כמשקה, שהרי על דברי השו"ע שם (ס"ו) שמברכים 'בורא מיני מזונות' על תבשיל העשוי ממין דגן אם הוא עבה באופן שהוא ראוי לאכילה וללעיסה ואינו רך וראוי לשתייה, כתב שם שאין צריך שיהיה ראוי דוקא ללעוס, אלא די בכך שאינו רך באופן שהוא ראוי רק לשתייה [אכן למעשה דעת הגר"ח"פ שיינברג (שם סי' רח ס"ק ד) שראוי להחמיר בדבר ולברך 'בורא נפשות' על מאכל אחוץ]. וכן כתב הגרי"י קניבסקי (שם) שמרקחת רכה שאינה צלולה עד שנשפכת כמשקה, נחשבת כאוכל, וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' קי) שכל שאין שותים אותו אלא צריך מציצה נחשב מאכל, ועל כן אף אם נמס בפה הרי הוא נחשב כמאכל. וכן הורה הגר"ש איערברך (הליכות שלמה שם) ששמנת ויוגורט ולכן וגלידה הנאכלים בכף, דינם כמאכל ושיעורם בכוית, והדבר תלוי באופן אכילתם, האם נאכלים כמו מאכל או כמו משקה. וכן דעת הגר"ש וואנר (מבית לוי חט"ז עמ' עא) והגר"י קרליץ (חוט שני ברכות עמ' קצג וריא) שאם אוכל את הגלידה כשהיא מוצקת וקשה, הרי היא כמאכל אף שהיא נמסה בפה בעת האכילה, ושיעורה בכוית [והוסיף הגר"י קרליץ שמסתבר שהיינו אף כשממתין שתימס בפיו ורק אח"כ בולעוה]. וכן לגבי לֶחֶם, אם אוכלים אותו כשהוא סמיך, וכפי שהוא נעשה במפעל, דינו כמאכל, אבל אם מערבים אותו ש שנעשה נוזל, דינו כמשקה אף אם הוא נאכל בכפית, ושיעורו ברביעית. מאידך, דעת הגר"ש אלישיב (שעור ברכות מא, ב, עמ' תנ"ג-תנ"ד) שכל שאינו לועס אלא רק מוצץ או ממיס בפה, כגלידה וסוכריה, נחשב כשתייה [ויין פוטר אותו, שהרי פוטר משקים]. וביאר (אשרי האיש פלי"ה אות טו) שכל שאינו נוקק להשתמש בלשון כדי להכניס לבית הבליעה נחשב משקה ולא אוכל

רבינו ח"א עמ' צ, מבית לוי ח"י"ד עמ' נד ס"ק ח) והגר"י מבריסק (הגדת מבית לוי, עמ' קצג). והערוך השלחן (סי' רב ס"ח) כתב שהוא שלש או ארבע דקות. ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' מא) כתב שמסתבר כשיטת המרחשת (ח"א סי' יד אות ו) שהשיעור הוא שלש דקות בערך, ולכן יש להחמיר לאכול כוית פת בפחות משלש דקות כדי שיוכל לברך ברכת המזון. ודעת הגר"ח"פ שיינברג (חדושי בתרא סי' רז ס"ק ד), שעד שש דקות יכול לברך. ובשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ד תשובה יז) כתב, שלכתחילה יש לאכול את הכוית בתוך ארבע דקות כדי להתחייב בברכה אחרונה, ובדיעבד אם אכלו בתוך שש דקות מברך ברכה אחרונה ובעין זה כתב הגר"ח נאה (שיעורי תורה סי' ג סט"ז ח"א עמ' רח), אלא שכתב שהיינו כשאוכל שיעור של 17.3 גרם [ש"א שהוא שיעור כוית] בארבע דקות, שבזה אף אם השלים עד 25.6 גרם בתוך שש דקות יכול לברך, ושוב הוסיף, שבאופן זה יש מקום לברך אף אם אכל שיעור זה בשמותה דקות. [ובדעת הגר"ש איערברך ראה ששי"ב פני"ד ס"ל והע' קל, והליכות שלמה פטח פ"ט דה"ל אות פח].

[משניב שם]

דְּקָא עַל-פְּלִיפְּנִים "וְשִׁבְעֵת" קְרִינָן בְּהָא¹⁰].

10) אמנם לענין פת שעשויה מתערובת של קמח מחמשת מיני דגן עם קמח קטניות, ואין בדגן שיעור של כוית בכדי אכילת פרס, אך למעשה אכל מהפת כדי שביעה, כתב בביה"ל לעיל (סי' רח ס"ט ד"ה אינו) שבשערי תשובה מבואר שאם אכל כדי שביעה צריך לברך ברכת המזון [ואולי משום שחשש לגבי דאורייתא לשיטות שטעם כעיקר דאורייתא]. אמנם מדברי השו"ע והגר"א משמע שכל שלא אכל כוית בכדי אכילת פרס אינו מברך ברכת המזון [אכן שם השביעה אינה מחמת ההוגן בלבד].

ולמעשה בספק זה, דעת הגר"ש איערברך (נשמת אברהם ס"ק א) שספק ברכות להקל ולא יברך ברכת המזון. ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' עו) כתב שאף שבברכת המזון במקום ספק צריך לברך משום שהוא ספק דאורייתא, מ"מ בענייננו אין צריך, מפני שמסתבר יותר כצד שאינו צריך לברך, שהרי צריך 'אכילה' וביותר מכדי אכילת פרס נחשב שלא אכל. מאידך, בשו"ת שבת הלוי (ח"ד סי' כב, ח"י סי' פד ס"ק ג) כתב שכיון שסתם אכילה היא אפילו במשהו, ורק שהתורה הקפידה על אכילה חשובה שהיא כוית, אי"כ כ"ש שכאשר הוא שבע זה עדיף מסתם אכילה.

[משניב שם]

בְּנֵית מַגְנֵי קְמוֹת שְׁהוּא אֵינוֹ קְבָרָן, דְּלִפִּי הָאָמְתָּ לֹא אָכַל בְּנֵית¹¹].

11) אמנם בשע"צ לקמן (סי' תפו ס"ק ז) כתב שפת ספוגית משערים אותה לפי מה שהיא (הערת שונה הלכות דין ח), וכן כתב החו"א (עוקצין סי' ג ס"ק ז). אולם הורה החו"א (ארחות רבינו ח"א עמ' פט) שחללים ונקבים הנראים לעין לא נמדדים, וכן כתב הגרי"י קניבסקי (ספר איפת צדק ענף יח), והוסיף שמאחר שאין אנו יודעים בדיוק מהו נקב גדול הצריך מיעור ומה הם נקבים קטנים משערים אותם כמות שהם, צריך להחמיר עד שיצא הספק מליבו. וכן דעת הגר"ש איערברך (הליכות שלמה, תשרי פ"ה דה"ל אות ט) שהחללים הקטנים מצטרפים לשיעור, אך את האוירים הגדולים צריך למעך קודם המדידה. ובכך מתיישבת סתיירת המשניב. וכן חילק הגר"ש אלישיב (אשרי האיש פלי"ה סי' יח-ט). והוסיף הגר"י קרליץ (חוט שני ברכות עמ' רי) שסופגניה שמיד לאחר הטיגון לא ניכרים בה חללים [מחמת אבקת האפיה] וכשמצטננת ומתייבשת נעשים בה חללים גדולים, כיון שכך היא הדרך הרי"ז נחשב שצורתה כך. אבל בפת רגילה בדי"כ אי"צ למעך כלום, ואפילו חלה שהיא נפוחה יותר מלחם, מ"מ כל שזוהי צורת הפת משערים אותה כמות שהיא, אלא אם כן יש בה חלל שאינו

הִלְכוֹת בְּרֵפֶת הַפְּרוֹת סִיּוֹן רַי

המשך מעמוד קודם

[וראה שרע הרב סי' קנח ס"ח].

[שנה"צ ס"ק ז]

אָבֵל חָצִי רְבִיעִית יֵינן חָצִי רְבִיעִית שֶׁכָּר יֵשׁ לְעֵינַי אִם מְצַטְרֵף לִבְוֹרָא נִפְשׁוֹת רְבוּחַ/19].

13) משמע שאם היה שותה רביעית מהשכר היה יכול לברך 'בורא נפשות' לפטור, אמנם בשעה"צ לעיל (סי' רח ס"ק ע) הסתפק בזה, כיון שלרעה שאפילו כזית יין חייב ב'מעין שלש', הרי נפטרים שאר המשקים ע"י היין, וא"כ אינו יכול לברך עליהם, ונשאר בצ"ע.

הִלְכוֹת בְּרֵפֶת הַפְּרוֹת סִיּוֹן רַי

המשך מעמוד קכב

אחרונה א"צ לחשוש לחומרת האומרים שנתקטנו הביצים, ואפשר לסמוך לכתחילה על השיעור הקטן, שזהו השיעור המקובל, וכפי שכתב בקובץ תשובות (ח"ב סי' ל) ששיעור הגריח נאה הוא הנהוג והמקובל. וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' ס אות א ד) שידוע בפוסקים שהטור השו"ע סתמו בכמה מקומות שלא התקטנו השיעורים, ועל כן אף שלגבי דברים שחובבם מדאורייתא או מחמירים לכתחילה כשיעור הגדול, מ"מ לענין ברכה אחרונה אפשר לברך גם אם אכל כחצי ביצה מרווחת, ובדרך חומרא יש מקום להחמיר לברך על כשני שליש ביצה [דהיינו על השיעור הכפול של שליש ביצה, אך לא על השיעור הכפול של חצי ביצה]. וראה גם בקובץ שיעורים (ח"ב סי' מז) שהוכיח מתשובות הגאונים (ליק, סי' צח) שלא כדעת האומרים שנשתנו הביצים.

ואופן מדידת השיעורים היא בסמ"ק, והיינו במידת נפח ולא במשקל, כמבואר בשו"ע לקמן (סי' תנו ס"א) ובמשנ"ב (שם ס"ק ג), וכן כתב החזו"א (שם ס"ק ד ו"ק ח) וכן הורה הגר"ש איערבך (הליכות שלמה שם דבר הלכה אות טז) שהשיעורים שניתנו בזה לפי משקל אינם אלא הכמות שנקבעה על פי הנפח, וכדי להועיל לרבים שקשה להם למדוד את הנפח. וכן הורה הגר"ש אלישיב (אשרי האיש ח"א פ"ה אות טז), וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פי"ד תשובה יז) [וראה שם (ח"ג, מבוא, ענף ב) שהאריך ליישב את דברי הפוסקים (בית דוד, ברכי יוסף, כף החיים ועוד), שלכאורה משמע מדבריהם שיש לשער במשקל]. וכיון שהיא מידת נפח, משקלה משתנה לפי הדבר הנמדד, במים מספר הסמ"ק שווה למספר הגרמים שבמשקל, כלומר שמשקל של סמ"ק מים הוא גרם אחד. ולגבי שאר דברים כגון פת או מצה שיש בהם חללים ומשקלם הסגולי יותר קל ממים, השיעור משתנה, ובשו"ת אור לציון (שם) כתב שיש שאמדו ומצאו שבנפח של קופסת גפרורים המצויה כיום, שגודלה 33 סמ"ק, יש ודאי שיעור כזית, ולפי זה אם רואה שהמאכל הוא בנפח כזה, יברך עליו ברכה אחרונה [וראה מה שהבאנו לקמן סי' תפ"א ס"ק א לענין השיעור שיש למדוד לכזית מצה].

ולענין מי שאכל פת בשיעור כזית הרגיל בומנינו, שהוא לכל היותר כשליש ביצה של זמנינו [ואפילו פחות מזה], כתב הגר"ש קניבסקי (שיעורין של תורה, שיעור המצוות אות כד) שצריך להוסיף לאכול עד שיהא כשיעור הנ"ל [שני שלשי ביצה של זמנינו] כדי שלא ישאר ללא ברכת המזון, וכמו שביאר בקהלות יעקב (פסחים סי' מג, ובשיעורין של תורה סי' יא, ובמכתב בסוף ספר הלכות חג בחג על פסח) שלענין להחמיר צריך לחשב שיעור כזית כשליש ביצה, ואפילו פחות מזה, כל שהוא כזית בינוני של זמנינו, משום שכן סבר הגר"ח מולחין (שער) חמנים אות קסה ובהע' (שם) ששיעור כזית הוא כגודל זית בינוני של זמנינו, וכן היתה דעת החזו"א שמעיקר הדין הלכה כדבריו [שבשו"ת משיעור ה"ביצה", הרי בשיעור כ"זית" ניתן לומר שלא נתקטנו הזיתים, ועיין בקהלות יעקב שם בטעם הדבר], והיקל בזה לענין מרור שהוא מדרבנן בזה"ל לחולה שקשה עליו לאכול לאכול כזית גדול, ורק

(קצות השלחן סי' נט בדה"ש ס"ק א) שלמעשה משערים את הביצה בלא הקליפה.

ולענין שיעור כזית בומנינו, הביא לקמן (סי' תפו שם) את דברי הצ"ח, שהביצים המצויות בזמנינו נתקטנו הרבה עד למחצה מכפי שהיו בימים קדמונים שבהם שיערו חכמים, ולפי זה בכל מקום שהשיעור הוא כחצי ביצה יש לשער בביצה של זמנינו [וראה מה שהבאנו שם את הוכחת הצ"ח לכך]. וכתב (שם), ובביה"ל סי' רע"ג סי"ג ד"ה של רביעית) למעשה שלגבי דאורייתא יש להחמיר כהשיעור הגדול, ולגבי דרבנן יש לסמוך על מנהג העולם. והחזו"א כתב (שם ס"ק ו) שנקבעה ההלכה על פי הצ"ח, גר"א, גר"א מרגליות וחת"ס, שיש להכפיל את השיעור, ונתפשטה ההוראה כך, והרי זה כאילו קבעו בית דין לכל ישראל את המידה לפי ראות בית דין, ומה שנראה להם זהו האמת וזהו עיקר השיעור. אולם הוסיף החזו"א (שם ס"ק טו) שכל זה לענין להחמיר [כגון כזית מצה בפסח שכדי שיחשב כזית יש להחמיר כשיעור הגדול], אבל במקום שהשיעור הגדול הוא להקל [כגון שיעור ככותבת ביום הכפורים], בדאורייתא ראוי להיות מיראי הוראה ולהחמיר, ושכן המנהג להחמיר בשיעור אכילה ביה"כ אם זה אפשרי לפי מצב החולה.

ולענין חישוב השיעורים במידות זמנינו, כתב בשיעורין של תורה (מהדו"ק סי' י אות י, כא, כד) שלפי הצ"ח וכן הוראת החזו"א למעשה, יש לחשב את הרביעית שהיא 150 סמ"ק בערך [בגימטריא כוס הגו"ן], והיינו כשליש ביצים של זמנינו, ושיעור הביצה יש לחשב לפי שתי ביצים של זמנינו, ושיעור כזית [שהוא שליש ביצה לפי הכרעת החזו"א להקל כרמב"ם] יש לחשב לפי שני שלשי ביצה של זמנינו עם קליפתה, ולפי זה שיעור הכזית הוא 33.3 סמ"ק. ולדעת המשנ"ב שיש להחמיר שכזית הוא חצי ביצה, שיעור הכזית הוא 50 סמ"ק [וראה שם חישוב השיעור לענין כזית מצה].

מאיידך, דעת הגר"ח נאה (שיעורי מקרה עמ' קפ"א, שיעורי ציון עמ' טט) על פי מה שמדד שיעור האצבע, שרביעית היא 86.4 סמ"ק [בגימטריא כוס], ולדעת שיעור הביצה שהיא שני שלשי מרביעית, הוא 57.6 סמ"ק, ושיעור כזית שיעור השו"ע שהוא כחצי ביצה הוא 28.8 סמ"ק, ולדעת הרמב"ם שהוא שליש ביצה הוא 19.2 סמ"ק.

והגר"ש איערבך הורה (הליכות שלמה, פסח פ"ט ס"ח והה"ל אות טו-יז, וזאת הברכה עמ' 221) שיעיקר ההוראה היא כמו השיעור הקטן, ששיעור הגריח נאה, וא"כ למשנ"ב שהחמיר לגבי ברכה אחרונה כשיטות שכזית הוא כחצי ביצה בקליפתה, היינו כ-28.8 סמ"ק, וכן היה המנהג בירושלים מקדמת דנא, ואף שלכתחילה ראוי לאדם בריא להשתרל להחמיר במידות השיעורים לשני הצדדים עד שיצא הספק מלבד, מי"מ מי שקשה לו להרבות באכילה מברך לכתחילה ברכה אחרונה על אכילת השיעור הקטן [וראה מה שכתבנו בשמו להלן בסוף ההע'], וכן הורה למעשה כפי השיעור הקטן, וכן הורה הגר"ש אלישיב (וזאת הברכה שם, אשרי האיש פ"ז סי"ד ד), שלענין ברכה